

FRANSIZCA VE TÜRKÇEDE RAKAMLI DEYİMLERİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ ve FRANSIZCA YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE KULLANIMLARI

Nazmiye TOPÇU*

ÖZET: Bu çalışmada, Fransızca Yabancı Dil Öğretiminde deyimlerin yeri ve öneminden hareketle, Fransız ve Türk dillerinde rakamlı deyimlerin karşılaştırmalı bir incelemesi yapılmıştır. Önce, deyim tanımı yapıp sınırları çizildikten sonra, sayıların aritmetiksel anlamlarının dışında, gizli kozmik anlamları araştırılmış, gösteren (sayı) ile gösterilen (anlam) arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Her iki dilin deyimlerinde kullanım sıklıkları yüksek olan sayıların anlam kapsamlarının Fransızca ve Türkçe deyimlerde ne ölçüde örtüştükleri ya da birbirlerinden ne denli uzaklaştıkları gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca karşılaştırmalı inceleme sonucu elde edilen verilerle, bu deyimlerin öğretim amacı ile seçimlerinde benzerlik, kolaylık ve dilbilgisel kurallara uygunluk gibi ölçütlere uyulması ve öğretim yaklaşımı olarak ise, bağlamsal (contextuel) ve karşılaştırma-çeviri yöntemleri önerilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: *Deyimler ve Rakamlar, Fransızca ve Türkçe Deyimler, Deyimlerin Öğretimi*

ABSTRACT: Since idioms are very important in the teaching of foreign languages, a comparative analysis of the French and Turkish idioms with numbers has been made in this study. After defining the idioms and drawing attention to the restrictions, the underlying cosmic meanings of the numbers (besides their arithmetic values) and whether there are arbitrary relationships between the referents and the references have been studied. Furthermore, the numbers frequently used in both languages and whether there are similarities in the meaning contents they have in both languages have also been searched. Upon reaching the findings of this contrastive analysis and studying the selection of the idioms according to the similarities they employ, the practicality in their teaching and their grammaticality, it has been understood that the contextual approach and the contrastive-translation approach have been considered as the most effective language teaching methods.

KEY WORDS: *Idioms and numbers, French and Turkish idioms, teaching of the idioms.*

1. GİRİŞ

Fransız dilinde gündelik iletişimde çok önemli bir yeri olan deyimlerin büyük bir çoğunluğu, çok ileri düzeyde Fransızca bilen Türkler tarafından bile bilinmemekte ya da kullanılmamaktadır. Anadilde ortak kültürü yansıtan, edinilmiş bu söz kalıplarının yabancı dilde bilinmemesi iletişimi olumsuz yönde etkileyeceğinden, öğrenilmeleri rastlantıya bırakılmamalıdır.

Birbirinden çok farklı iki dil-kültürün deyimlerinde biçim, biçem ve içerik açısından gözlemlenen benzerlikler dikkate alınarak, bu çalışmada, önce Fransızca ve Türkçe rakamlı deyimlerin karşılaştırmalı bir incelemesi yapılmıştır. Daha sonra, karşılaştırma yöntemi ile elde edilen bulgular doğrultusunda bu deyimlerin öğretim stratejilerine ilişkin öneriler getirilmiştir.

2. DEYİMİN TANIMI VE SINIRLARI

Deyimi çok kısa olarak, sözdizimsel açıdan kalıplaşmış ve anlamsal açıdan bir bütünlük oluşturan sözcükler topluluğu olarak tanımlayabiliriz. Ancak, kalıplaşma yeterli bir ayırt edici özellik değildir. Üzerinde çalıştığımız her iki dilde de deyim sayılamayacak başka kalıplaşmış söz türleri de vardır ve deyimlerle bunların sınırlarını belirlemek her zaman kolay değildir. Bu nedenle deyimler, atasözleri, bileşik sözcükler, dualar, kargışlar v.b. hem bir dilin kendi içinde hem de diller arası karşılaştırmalarda birbirine karıştırılır. Biz burada genel bir bakış açısıyla, deymi üç temel özelliğinden hareket ederek tanımlayıp, atasözleri ve bileşik sözcüklerden ayrılan yanlarını belirtmeye çalışacağız.

* Yrd. Doç. Dr. Nazmiye Topçu, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1- Biçimsel açıdan, deyimler, atasözleri ve bileşik sözcükler kalıplaşma özellikleriyle birbirlerine benzerler. Ancak, atasözleri bitmiş tümce (Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.); bileşik sözcükler ise aralarına çekim ve yapım eki almayacak kadar kaynaşmış, bitişik tek sözcük durumundadırlar ve isim, sıfat, edat ve bağlaç gibi kullanılırlar. Örneğin, balıksırtı, dedikodu, gitgide, vurdumduymaz v.b.

Oysa, deyimler en az iki sözcükten oluşmuş ve bu sözcüklerden kimileri isim ve fiil çekimine girmiş (kaşla göz arasında, gözü pek, içli dışlı...); bazen tümce (dostlar alışverişte görsün, incir çekirdeğini doldurmaz...), çoğu kez de bir mastarla biten ve yüklem görevini üstlenen sözcük öbekleridir (damarı tutmak, ağzına bir parmak bal çalmak v.b.) [1, 2, 3]. Bu özellikleriyle deyimler, söylem içinde, sözdizimsel bağlamda, atasözleri gibi tamamen bağımsız konumda değillerdir. Daha esnek ve açık bir yapıya sahiptirler, örneğin çekim ekleri zaman ve kişiye göre değişebilir: "Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olacağını bilse bu işlere asla kalkışmazdı".

2- Deyimler bir kavramı, özel bir kalıp içinde, renkli, ilginç ve hoş bir anlatımla belirtmek için bulunmuş sözlerdir. Deyimi oluşturan sözcüklerin tek tek değil, toplu ve bir bütün olarak anlamları vardır. Örneğin, *kendini dev aynasında görmek (kendini beğenmek)*, *kafayı çekmek (içmek)*, *ciğerine işlemek (çok dokunmak)* v.b.

Ayrıca deyimler bir kavramı belirtirken, atasözlerinde olduğu gibi herhangi bir yargı, öğüt, kural ya da deneyim aktarma görevini üstlenmezler [1, 2, 3]. Bu özelliklerinden dolayı da bir dilden başka bir dile çevrilemezler. Fransızca *passer l'arme à gauche* (ölmek): "silahını sol tarafına geçirmek" diye çevrildiğinde Türkçede hiç bir anlam ifade etmez.

3- Deyimlerin bir çoğunda kavramlar, değişmece, benzetme v.b. gibi söz sanatları aracılığıyla belirtilir [1, 2, 3]. Her ulusun, ülkenin, kültürün, hatta her kuşağın kendine özgü bir yaratma gücü vardır, çünkü dünyayı algılama şekli, yaşadığı çevreyle kurduğu ilişki farklıdır. Dilde buna en

güzel kanıtları ise, çeşit çeşit imgeleriyle, benzetmeleriyle atasözleri ve deyimlerde buluyoruz. Deyimlerde her ne kadar gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki nedensiz gibi görünse de, benzetmelerdeki imgelerin arkasında çoğu kez bir toplumun yaşam ve düşünce biçimiyle, kültürüyle ilgili ipuçları gizlidir. Ancak, tüm kültürel farklılıklarına karşın, deyimlerde ortak özelliklere, ortak benzetmelere rastlamak da olası.

Bizde, bu çalışma isteğini uyandıran Fransızca ve Türkçe deyimlerde bazı sözcüklerin seçimi ve sıklıkları açısından sergiledikleri benzerlikler oldu: İnsan vücudunun organları, hayvan isimleri, yiyecek isimleri, rakamlar, renk isimleri v.b. Bu çalışma yalnız sayı belirten sözcüklerden oluşan deyimlerle sınırlı kalacaktır.

3. YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE DEYİMLER

Daha önce yapmış olduğumuz bir araştırmada [3] Fransız ve Türk dillerinde deyimlerin önemli bir yeri olduğunu ve gerek nicelik açısından gerekse yapı ve içerik açısından bu iki dilin deyimleri arasında şaşırtıcı benzerlikler olduğunu saptadık. Ayrıca Fransızca'yı anadili olarak kullananlarla yaptığımız bir anketle, sanıldığının aksine, deyimlerin pek çoğunun yaş, cinsiyet, sosyo-kültürel çevre ve eğitim düzeyi farkı gözetilmeksizin, ankete katılanların büyük bir çoğunluğu tarafından kullanıldığını, buna karşın çok iyi düzeyde Fransızca bilen Türklerin bile bu deyimlerin çok azını bildiklerini ve hemen hiç birini kullanmadıklarını gördük. Çünkü deyimler anadilde öğrenilmiş değil, edinilmiş söz varlıklarıdır. Deyimlerin yabancı dilde öğretilmesinde ise, sözdizimsel ve anlamsal özelliklerinden kaynaklanan birtakım güçlüklerin varlığı gözardı edilmemeli, öğretim ölçütleri ve stratejileri bu doğrultuda belirlenmelidir. Bu ölçüt ve stratejilere yön verecek en uygun yolun ise karşılaştırmalı inceleme yöntemi olacağı kanısındayız. Ama, önce "deyimlerin yabancı dilde öğretim/öğrenim ve kullanımları gerçekten gerekli ve yararlı mı?" sorusu akla gelebilir.

Deyimlerin öğretimi, sözcük ve bileşik sözcüklerle karşılaştırıldığında ikinci derecede önemli gibi görülebilir. Örneğin, "s'enfuir" (kaçmak) fiilini bilmeyen bir öğrenciye *prendre la poudre d'escampette* gibi birçok sözcükten oluşan bir deyim vermek gereksiz, hatta sakıncalıdır. Öğrenenlerin bu tür söz kalıplarıyla daha ileri düzeyde karşılaşmaları daha uygun görülebilir. Bununla birlikte, bir yabancı dilin kendi doğal ortamında, yani o dili konuşanların kendi aralarında kullandıkları şekliyle, hiçbir değişikliğe uğratılmadan öğretilmesi gerektiğini düşünürsek öğrencilerin dilin ve kültürün önemli bir parçasını oluşturan deyimlerle daha başlangıç düzeyinde karşılaşmaları kaçınılmazdır.

Ayrıca, özellikle söz konusu yabancı dili ileri düzeyde bilenlerin, o dili incelikleriyle, komik, eğlenceli, garip, belki de kaba yanlarıyla, kısacası tüm gerçekleriyle bilmesi iletişimi kolaylaştıracak, daha doyurucu ve zevkli kılacaktır. Hatta kimi ortam ve durumlarda kullanım sıklıkları (kitle iletişim araçlarında olduğu gibi) ya da söylem içindeki çeşitli işlevleri dilde ekonomik davranmak amacı ile özet, başlık olarak kullanımları; söyleme canlılık kazandırmak ve renkli kılmak, dolayısıyla ilgi uyandırmak ve etkili olmak amacı ile reklâmlarda kullanımları v.s. gözönünde bulundurulduğunda, bazı deyimlerin bilinmemesi, o dili anadili olarak kullanan ile yabancı dil olarak kullanan arasındaki bildirişimi olumsuz yönde etkileyecektir. Örneğin, bir Fransızın, bir Türk ya da Müslüman dinleyiciye "*Ce n'est pas très catholique ce que vous faites*" (Bu yaptığınız pek net, anlaşılır değil, sözcüğü sözcüğüne çevirisi ise, *pek katolikçe değil*) dediğinde bu kişinin tepkisi ne olacaktır?. Ya da bir Türke "tête de Turc": şamaroğlanı (sözcüğü sözcüğüne çevirisi, Türk kafası) denildiğinde, kendisine hakaret edildiğini mi düşünecek, yoksa bunu bir övgü olarak mı yorumlayacak?.

Bu nedenle, biz yabancı dil öğretiminde, bu konuda araştırmaları olan dil uzmanlarının da savunduğu gibi, deyimlerin başlangıç düzeyinden itibaren verilmesi gerektiği kanısındayız [4,5]. Öğrenenlerin bir an önce yabancı dilin tüm ger-

çekleri, incelikleriyle karşılaşmaları daha yerinde olacaktır. Yalnız, ilk aşamalarda, öğretilmeleri değil, daha çok öğrenenlerin bu tür söz varlıklarıyla karşılaşmaları, onları keşfetmeleri ve onlara alışmaları hedeflenmelidir. Daha ileri düzeylerde ise, öğrenenlere deyimleri nasıl öğrenebilecekleri öğretiler. Zaten bir dilde *bilmek* yani görünce tanımak kavramını *bilmek-kullanmak* kavramından ayrı tutmak gerekir. İkincisi çok daha uzun bir süreç içinde ve yalnız öğrenenin gereksinim, istek ve çabasıyla gerçekleşebilecektir.

4. DEYİMLERDE RAKAMLAR

Matematik, istatistik, astronomi, tıp ve ekonomi dilinin temel taşlarını oluşturan sayılar çoğumuza yazın, sosyal bilimler, felsefe ve din alanlarının vazgeçilemez, güçlü ve etkin anlatım ve bildirişim araçları sözcüklerden daha soğuk ya da en azından tarafsız ve kesin görünürler. Çok genel, aceleci ve yüzeysel bir yaklaşımla sayıları niteliksel, sözcükleri ise niteliksel bir eksene oturtabiliriz. Çünkü sayılar doğrudan bilgi vermez, bilgiye zemin oluşturur, kapı açarlar. Örneğin, 0 "yokluğu", 1 "bir şeyin varlığını", 100 ve 1000 göreceli olarak "çokluğu" ifade ederler. Oysa, geçmiş zamanlara bir göz attığımızda, Platon'dan, içerikçilere (ezoteriklere) aritmetik anlatımlar olan sayıların arkasında aslında düşünce ve güçlerin gizli olduğunu görürüz: Evrenin ritmi, dengesi, zamansal ve uzamsal uyum, insanın iç dünyasıyla büyük güç Tanrı arasındaki uyum, yazgı v.b. İçerikçiler için sayılar özel ve önemli bir dil olmuştur. Simgeler Sözlüğü [6], Rakamların Evrensel Tarihi [7,8] indeki bilgilere de dayanarak, sayıları, düşlere, rüyalara, metafizik kurgulara, bilinmeyi bilme ya da en azından tahmin etme isteğine dayanak sağlayan şiirsel bir töz olarak tanımlar. Bu açıdan baktığımızda deyimlerde sıkça rastladığımız rakamların göstereni ile gösterileni arasında çoğu kez nedensel bir ilişki olduğunu düşünmek pek yanlış olmayacaktır. Bunu kanıtlamak için çok ayrıntılı ve derin bir kökenbilimsel (etimolojik) araştırmaya gereksinim vardır. Biz burada konumuzun sınırlarını aşmamak için Fransızca ve Türkçe deyimlerde sıkça geçen sayıların

göstereni (sayı) ile gösterileni (anlam) arasındaki nedensellik ilişkisine genel olarak değinmeye çalışacağız. Bu nedensellik ilişkisinin Fransızca ve Türkçe gibi birbirlerinden oldukça farklı iki dilin deyimlerinde nasıl örtüştüklerini ya da birbirlerinden ne denli uzaklaştıklarını göstermeye çalışacağız. Ancak, sayılardan oluşan deyimleri incelerken zaman zaman seçici olacağız.

4.1. Ortak Rakamlı Deyimler

Sıfırdan yediye kadar tüm sayılar, ayrıca on, on beş, yüz ve bin gibi sayıların Fransızca ve Türkçe deyimlerde ortak olduklarını saptadık. Bu deyimlerin bazılarında hem gösteren (sayı), hem de gösterilen (anlam) iki dilde benzer durumdadırlar. Diğer bir kısmında ise gösterilen aynı, ama gösteren dilden dile değişmektedir. Nicelik belirten kavramlar olarak küçükten büyüğe "hiçlik", "yokluk" (sıfır); "az" ya da "yeteri kadar" (bir, iki, üç) ve "çokluk", "bütünlük", "fazlalık" (üç, beş, özellikle dört, yedi, yüz, bin) anlamına gelirler. Bu karşılaştırma sonucu, deyimlerden çıkarılan anlamla sayılar arasındaki ilişkinin nedensel olduğunu ve dilden dile farklılık göstermediğini görüyoruz. Sıfır sayısına bir kaç örnek: *Etre un vrai zéro* * : "gerçek bir sıfır olmak" (hiç bir değeri olmamak); *Couter zéro franc* : "sıfır franga olmak" (hiç bir şeye mal olmamak); *Réduire à zéro* : "sıfıra indirgemek" (yok etmek); *mettre la boule à zéro* : "kafasını sıfıra vurdurmak" (saçlarını sıfıra vurdurmak); *Partir de zéro* ya da *Repartir à zéro* : sıfırdan başlamak. Ayrıca, Türkçe'de anlam kapsamları aynı olan *sıfırı tüketmek* (gücü kalmamak, yoksullaşmak); *solda sıfır* (değersiz); *sıfıra sıfır, elde var sıfır* (çabalar boşa gitti) v.b. örnekler de var.

Evrensel ve genel anlamıyla "temel" ve "başlangıç noktası", bir başka deyişle her şeyin kaynağının ve sonunun (Tanrı ve evrenin varlığı) sayısı olan *bir* bazı deyimlere doğrudan niteliksel kavram olarak geçmiştir: "birlik", "bütünlük", "tek" lik (en iyi) v.b.

Ne faire qu'un avec ... : "biriyle, bir şeyle bir tek olmak" (ayırdelemeyecek denli benzetmek, bütünlüşmek); *c'est tout un* (hepsi bir, bir bütün,

aynı şey). Türkçe'de ise, *bir yakadan baş çıkarmak, bir yastığa baş koymak, bir ağızdan, bir araya gelmek* gibi deyimlerde "birliklilik", "bütünlüşmek"ten doğan aynılık kavramlarını (olumsuzluk ekiyle de tam tersini; *bir dalda durmamak, bir kazanda kaynamamak*: anlaşamaz, uyuşamaz) buluyoruz. Ayrıca "tek", dolayısıyla "en iyi" kavramı her iki dilde de aynı şekilde ifade ediliyor: *être le numéro un* (bir numara olmak); *söz bir Allah bir* v.b.

Bir sayısı çokluk belirten, özellikle *bin, yüz, dört, kırk* gibi sayılarla karşılaştırıldığında, deyimlerde "çok az", "yetersiz" kavramlarını kapsadığı görülüyor. *Bir gömlek aşağı, bini bir paraya* (çok ve ucuz), *binde bir*; *Paris ne s'est pas fait en un jour* : "Paris bir günde yapılmadı" (güzel şeyler yapmak zaman alır); *ne pas toucher à un cheveu de qqn.* : "bir tek saçına dokunmamak" (kılına dokunmamak) v.b. *Bir* sayısı içeren deyimler dilbilgisel yapılarındaki çeşitlilik ve sayıca bolluklarıyla, başlı başına bir araştırma konusu olabilir. Biz burada çok azına yer verebiliyoruz.

İki, karşıtlığın, çatışmanın, düşünmenin, bölünmenin, çelişkinin ya da çiftlenmenin sayıdır. Bu çiftlenme rekabeti olduğu kadar karşılıklı ve karşıtlığı, aşk kadar nefreti de doğurabilir. Karşıtlık ise, zıtlık, uyuşmazlık ya da birbirini tamamlamayı ve verimliliği beraberinde getirebilir: gece ve gündüz, kadın ve erkek v.s. *Se trouver* (*être assis*) *entre deux chaises* : "iki sandalye arasında bulunmak" (ortada kalmak, kritik bir durum içinde bulunmak); *entre les deux mon coeur balance* : "kalbim ikisi arasında gidip geliyor" (hangisini seçeceğini bilememek); *être entre deux âges* : "iki yaş arasında olmak" (ne genç ne yaşlı); *nager entre deux eaux* : "iki su arasında yüzmek" (hangi taraftan olduğunu belli etmemek); *être entre deux feux* "iki ateş arasında olmak" (her iki taraftan tehlikeyle kuşatılmış olmak); *iki cami arasında kalmış beynamaza dönmek*; *iki ucu boklu değnek*; *iki rahmetten biri* (ya ölüm ya sağlık); *iki yüzlü*; *ikili davranmak*; *ikisi bir kazanda kaynamamak*; *iki eli böğründe kalmak* v.b. deyimlerden çıkarılan genel anlam, zıt şeyler arasından birini

* Bundan böyle deyimler italik, sözcüğü sözcüğüne çevirileri tırnak içinde, anlamlar ise ayrıç içinde belirtilecektir.

seçmek zorunluluğu ve bunun doğurduğu güçlükler, bazen de iki seçeneğin uzlaşmasının da hiç bir işe yaramaması gibi özetlenebilir. Bunun dışında nicel kavram olarak iki sayısı deyimlerde "çokluk" "çabukluk" anlamına da gelir: *İki ayağını bir pabuca sokmak ;iki arada bir derede; crier deux fois plus fort* "iki misli yüksek sesle bağırarak", *ne faire ni une ni deux* : "Bir, iki dememek" (çok çabuk karar vermek; *faire d'une pierre deux coups* : Bir taşla iki kuş vurmak v.b.

Çok az sayıda deyimde geçtiği için üzerinde fazla durmadığımız evrensel sayılardan üç ve beş "az", "değersiz" ya da "çok", "tam" kavramlarını yansıtır: *haut comme trois pommes* : "Üç elma yüksekliğinde" (kısa); *il était moins cinq que* : "tam beş kalmıştı ki " (neredeysel); *üç aşağı beş yukarı*: (yaklaşık olarak); *beş para etmez* (değersiz); *en deux temps, trois mouvements* "iki zamanda üç hareket" (çabuk); *la semaine de trois jours* : "üç perşembeli hafta" (asla) v.b.

Simgeler sözlüğüne göre üç daha çok göğü (Tanrı katı) dört ise yeryüzünü imgeler. Dört temel öğe: hava, su, ateş ve toprak; dört mevsim, dört ana yön, dört rüzgâr v.b. evrenin bütünlüğünü gösterir. Dolayısıyla deyimlerde dört sayısı "çokluk", "bütünlük" (tamlik) kavramlarına denk düşer. Genel olarak "her yer", "herkes", "her şey" anlamında: *aux quatre coins du monde* "dünyanın dört bucağında"; *semer aux quatre vents* "dört rüzgara serpmek"; *lui dire ses quatre vérités* "ona dört gerçeği söylemek"; *se saigner aux quatre veines* "dört damarından kanamak"; dört yanı deniz kesilmek ; *dört bir taraf* ; *se mettre en quatre pour qqn.* "birisi için dört büklüm olmak" gibi deyimlerin yanı sıra; kesin (ayrıntı), dikkat ve tam anlamında: *couper les cheveux en quatre* "saçlarını dörde kesmek"; *etre tiré à quatre épingles* : "dört iğneyle gerdirilmiş olmak" (iki dirhem bir çekirdek); Türkçede ise *dört dörtlük*; *dört başı mamur*; *dört elle sarılmak*; *gözünü dört açmak*; *dört gözle beklemek*; *zevkten dört köşe olmak*; *dört elle sarılmak* gibi deyimlere de rastlıyoruz.

Antik çağlardan, Musevîliğe, Hıristiyanlığa, İslâma ve Moğol Türklerine dek kozmik bir sayı olarak kabul edilen *yedi*, dünyada, tüm kültürlerde zaman ve uzamın bütünlüğünü imgeler: Göğün

yedinci katı Tanrı katıdır, cennettir; cennetin yedi kapısı vardır... Hareket eden, devingen bir bütünlük sözkonusudur bir devir tamamlanır bir diğeri başlar. Örneğin, bir hafta yedi gündür, eski çağlarda Yahudi köylüler her yedi yılda bir toprağı nadasa bırakıp o sene içinde alınan tüm ürünü fakirlere verirler (sabbatik yıl). Dolayısıyla, yedi sayısı aynı zamanda "yetkinliğin" ve "eksiksizliğin" de simgesidir. Aynı nedenle olsa gerek, "yedi" masalların ve söylencelerin de vazgeçilmez sayılarındanadır.

Türkçe deyimlerde daha sıkça geçen *yedi* sayısına Fransızcadan aşağıdaki örnekleri verebiliriz. *Etre ravi au septième ciel* (etre transporté au septième ciel): "*yedi kat gökte olmak*" (çok mutlu olmak, sevinmek); *bottes de sept lieues* : "*yedi fersahlık çizmeler*" (çok hızlı gitmek); *tourner sept fois sa langue dans sa bouche* : "*dilini ağzında yedi kez döndürmek*" (konuşmadan önce düşünmek, tereddüt etmek). Türkçede ise, *yedi canlı* (kolay kolay ölmeyen); *yediden yetmişe* (herkes); *yedi kat yabancı* (hiç bir yakınlığı bulunmayan); *yedi denizin dışarı attığı* (hiç kimse tarafından sevilmeyen, istenmeyen); *yedi iklim dört bucağ* (tüm dünya); *yedi kubbeli hamam kurmak* (büyük hayaller kurmak) v.b., bu tür söz kalıplarına örnek oluşturan deyimlerdir.

4.2- Fransızca deyimlere özgü rakamlar

Sekiz, on bir, on üç, on dört, on dokuz, otuz bir, otuz altı, kırk bir, yüz yedi, dört yüz gibi sayılara daha çok Fransızca deyimlerde rastlıyoruz. *Faire des huit*: "sekiz yapmak" (zigzag yaparak gitmek); *les trois huit*: "üç sekizler" (bir çalışma gününün üç parçasından her biri); *remettre à huitième*: "sekize ertelemek" (bir hafta ertelemek); *un bouillon d'onze heures* : "on bir haşlaması" (içine zehir katılmış içki ya da yiyecek); *treize à la douzaine* : "on ikiden on üç" (çok büyük sayıda); *chercher midi à quatorze heures*: "öğleyi on ikide aramak" (kolay bir işi gereksiz yere zorlaştırmak); *cent sept fois (ans)*: "yüz yedi kez (yıl) (çok uzun bir süre) v.b.

Bu tür deyimler arasında, özellikle otuz altı sayısını içerenler dikkat çekicidir. Daha sonra değineceğimiz, Türkçe deyimlerde geçen *kırk* sayı-

sıyla eşanlı görünümlüdürler. Simgeler sözlüğünde *otuz altı* sayısı, *bir, iki, yedi, dokuz, kırk* v.b. gibi kozmik sayılar arasında yer alır. Ancak, diğer sayıların aksine, *otuz altı* Türkçe deyimlerde yer almazken, *kırk* sayısı da Fransızca deyimlerde geçmemektedir. *En voir trente-six chandelles*: "otuz altı mum görmek" (gözünde şimşekler çakmak); *tous les trente-six du mois*: "her ayın otuz altısında bir- *kırk yılda bir* ; *kırk yılın başı* : asla); *être au trente-sixième dessous*: " otuz altıncı altlarda olmak" (çok kötü bir durumda olmak); *à trente-six carats*: "otuz altı ayarda" (olağanüstü, gerçekdışı); *trente-six fois*: *kırk kere* (çok sık).

4.3. Türkçe deyimlere özgü rakamlar

Fransızca deyimlerde yer almayan, özellikle *dokuz, kırk, yetmiş* gibi sayıların Türkçede önemli bir yeri olduğunu görüyoruz. Bunun dışında Fransızcadaki bulunan *on bir* sayısına karşın, Türkçede *on bir buçuk*; *yüz yedi, dört yüz* gibi çokluk belirten sayılar yerine de *altmış, altmış altı, seksen* ve *doksan* rakamlarını buluyoruz. *Saat on bir buçuğu çalmak* (yaşamının sonuna yaklaşmış olmak) - *ouvrier de la onzième heure*: "on birinci saat işçisi" (bir işe, bitimine yakın başlayan kişi); *sittin sene* (Arapça: altmış): ömür boyu; *seksen (doksan) kapının ipini çekmek* (bir çok yere uğramak) v.b.

Dokuz, kırk ve yetmiş yukarıda belirttiğimiz yedi ve otuz altı gibi evrenin düzeninde önemli rolleri olduğu varsayılan sayılardır. *Dokuz* ve *kırk, yedi* (yetmiş) gibi bir devrin (çevrim) tamamlanmasını, bir evrimin tamamını simgeler. Simgeler sözlüğü *kırk* sayısını bekleyişin, hazırlanmanın, deneyimin (dayanıklılığın) ya da cezanın sayısı olarak verir. *Yedi ve dokuz* sayılarının aksine *kırk* kesin bir değişikliği, sonu, belirli bir sürenin dolmasıyla başka bir yaşam, başka bir duruma geçişi simgeler. Bu anlayışın, çok değişik kökenli kültürlerde olduğu gibi Türk kültüründe de hâlâ bazı geleneksel törenlere yansıdığına tanık oluyoruz. Örneğin, loğusalığın kırk gün sürmesi ve bu dönemin sonunda bebeğin ve annenin kırklanması ya da ölünün kırkını okutmak v.b.

Kırklara karışmak (görünmez olmak); *kırkı çıkmak* gibi deyimlerin yanı sıra, Türkçede genel olarak "çokluk", "fazlalık", "bütünlük" kavramlarını kapsayan şu deyimleri buluyoruz. *Kırk dere-den su getirmek*; *kırdığı koz kırkı aşmak*; *kılı kırk yarmak*; *kırkıktan sonra saz çalmak*; *kırk kapının ipini çekmek*, *kırk tarakta bezi olmak*; *suratına bakanın kırk yıl işi rast gitmez*.

Dokuz sayısı da üç ve yedi gibi gerek batı söylencesinde, gerekse Moğol Türklerinin şaman geleneklerinde töresel anlamlar taşır. Gökyüzünün dokuz katı, Tanrı'nın dokuz oğlu vardır. Zeus'un kızları, Musalar (dokuz Sanat Tanrıçası), dokuz aşk gecesinden sonra dünyaya gelmişlerdir v.b. . Hintlilerden Hıristiyanlara, Çinlilere , dokuz evrenselliği, insanın var oluşunu anlatır: insanın varolabilmesi için dokuz ay gereklidir. *Dokuz* hem sonun hem de başlangıcın sayısı olarak masallarda ve büyü törenlerinde de önemli bir yer tutar.

Türkçe deyimlerde bu sayının genel olarak "çok", "bütün" kavramlarını kapsadığını ve bazı deyimlerde anlamsal içeriğin Fransızcadaki *otuz altı* sayısına denk düştüğünü görüyoruz. *Adam oluncaya kadar dokuz fırın ekmek ister*; *dokuz ayın çarşambası bir araya gelmek*; *dokuz babalı*; *dokuz körün bir değneği*; *dokuz yorgan eskitmek*; *dokuz köyden kovulmuş*; *dokuz doğurmak* v.b.

5. YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE DEYİM SEÇİMİNDE ÖLÇÜTLER

Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde deyimlerin Fransızca Yabancı Dil Öğretiminde yerini ve önemini vurgulamış, öğrenenlerin bu tür söz kalıplarıyla karşılaşmaları için ileri düzeyleri beklememeleri gerektiğini ileri sürmüştük. Ancak, bu savın gerçekleşebilmesi için bazı ön koşulların yerine getirilmesi gerekecektir. Öncelikle, deyimler rastgele değil, belli ölçütler doğrultusunda bir süzgeçten geçirildikten sonra öğrenciye sunulmalıdır.

1- Deyimler kullanım sıklıklarına göre seçilmelidir.

Deyimlerin bazıları yöreseldir, bazıları da artık güncelliğini yitirmiştir. Kimi deyimler ise, dil düzeyleri açısından uygun olmayabilirler ya en üst düzeye; yazın dili, resmî dil gibi, ya da konuşma dili, argo gibi en alt düzeye aittirler. Oysa, öğretim amacı ile seçilecek deyimlerin gündelik dilde, yaş, cinsiyet, sosyo-kültürel çevre ve eğitim düzeyi gibi değişkenlerin pek fazla rolü olmadan, Fransızların çoğunluğu tarafından kullanılır, bir başka deyişle, ortak dili-kültürü yansıtır nitelikte olması gerekir. Örneğin , *en voir trente-six chandelles, couper les cheveux en quatre , entre quatre murs, repartir à zéro* .

2- Basitten karmaşığa doğru bir seçim yapılmalıdır.

Bu ölçütün saptanması, öğrenenin hazır bulunuşluk düzeyi ve bireysel farklılıklardan (sosyopsikolojik etkenler, istek ve gereksinim v.s.) kaynaklanan bazı güçlükleri beraberinde getirebilir. Bununla birlikte, deyimlerin karşılaştırmalı incelenmesinden elde edilen bulgularla basit/karmaşık ve kolay/zor ayrımını aşağıdaki ölçütlere göre yapabiliriz.

- Az sayıda sözcükten oluşanlar, örneğin; *en un mot, être à deux pas, boire d'un coup, piquer des deux*. Fazla sözcük içeren deyimlerde ise, anahtar (burada sayı belirten sözcükler) sözcüğün dışındaki sözcüklerin öğrencinin bilgi düzeyine uygun olması gerekir.

- Fransızca ve Türkçe'de ortak sözcükler içerenler ve bunlar içinde de hem yapısal hem de anlamsal benzerlikler sergileyen deyimler yeğlenmelidir. Örneğin, *repartir de zéro* (sıfırdan başlamak); *faire d'une pierre deux coups* (bir taşla iki kuş vurmak) .

3- Dilbilgisi kurallarına daha çok uyanlar yeğlenmelidir.

Özellikle ileri düzeyde Fransızca bilmeyen Türk öğrenenlerin tanımlık (article) ve edat (préposition) kullanımında sık sık karşılaştıkları güçlükler dikkate alındığında, kurallara uymayan ve eskil (arkaik) yapıya sahip olan deyimler, karışıklığa neden olacağından daha sonraya bırakıl-

malıdır. Bizim bu çalışmada üzerinde durduğumuz rakamlı deyimler bu noktada bazı avantajlar sağlamaktadır. Bu tür söz kalıplarında eskil yapıya pek rastlamadığımız gibi, dilbilgisi kurallarına da çoğunlukla uyduklarını gözlemledik.

6. ÖĞRETİM YAKLAŞIMLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Deyimler bazı yapısal ve anlamsal özelliklerinden dolayı sözcükler kadar kolay edinilemez ve öğrenilemezler. Özellikle anlam kapsamlarını saptamak ve kavramak anadilde bile çok kolay değildir. Deyimler üzerine bugüne kadar yapmış olduğumuz araştırma ve gözlemlere dayanarak aşağıdaki yaklaşımları önerebiliriz.

1- Bağlam (contexte)

Yabancı dilde duyduğumuz deyimlerin anlamlarını sözlük yardımıyla kavramak olanaksızdır. Bu nedenle, öğrenenlerin deyimlerle daha ilk karşılaşmaları iyi seçilmiş bir metin aracılığıyla, uygun bir bağlam içinde olmalıdır. Örneğin, yazılı basından alınmış, başlığı içeriğini doğru yansıtan ve iyi özetleyen, hatta içinde aynı deyim yinlendiği bir metin yararlı olacaktır. Buna benzer bağlamlar sözlü basından (televizyon, radyo) kaydedilerek de elde edilebilir. Zaman zaman, sınıf içinde denediğimiz ve olumlu sonuçlar elde ettiğimiz, yazınsal metin türlerinden J. Prévert'in şiirleri de bağlamsal yaklaşıma oldukça uygun ve verimli bir kaynak oluşturmaktadır.

2- Karşılaştırma-Çeviri

İkinci yaklaşım olarak, Fransızca ve Türkçedeki deyimler içerdikleri sözcükler (burada sayılar) ya da konu ve anlam kapsamlarına göre (para, iş, kıskançlık, çalışkanlık v.s.) karşılaştırılarak öğrenenlere benzerlikler ve farklılıklar buldurtulabilir. Bu aşamada, özellikle sınıf içi etkinlik olarak grup çalışması eğlendirici, zevkli ve güdüleyici, dolayısıyla yararlı olacaktır [3].

Öğrenciler her iki dilde de tek dilli sözlükler kullanmalıdır. Önce yabancı dilde, konuyla ilgili deyimleri çıkarıp anlamlarını bulacaklardır. İkinci

aşamada ana dildeki deyimleri bulup anlamlarını belirledikten sonra, çeviri, bir başka deyişle denkleştirme işlemine geçeceklerdir. Burada öngörülen deyim oluşturan sözcüklerin tek tek çevirisi değil, ana dilde anlam kapsamı benzer, ama bambaşka sözcüklerden, imgelerden oluşan deyimleri bulmak olacaktır. Örneğin, *brûler la chandelle par les deux bouts* deyiminin sözcüğü sözcüğüne çevirisi "mumu iki ucundan yakmak", anlamı ise, parasını ya da sağlığını delice harcamak gibi açıklanabilir. *Jeter l'argent par la fenêtre* de aşağı yukarı aynı anlamda kullanılan bir başka Fransızca deyimdir. Türkçede buna anlamsal açıdan denk düşen deyim olarak, *har vurup harman savurmak* önerilebilir.

Sözlüklerin, yeterli olmayacağı bu aşamada, grup çalışması öğrenenlerin bilgilerinin, özellikle ana dilde, birbirini tamamlaması açısından gerekli ve verimli olacaktır. Öğrencinin kendisinin araştırarak keşfetmesi, kendi gereksinim ve zevkine cevap veren deyimleri seçebilme şansını doğuracak, bu da öğrenmede kolaylık sağlayacaktır.

SONUÇ

Üzerinde çalıştığımız Fransızca ve Türkçe, her iki dilde de sayı sözcüğü içeren çok sayıda deyim saptadık. Bunlardan özellikle bir sayısını içerenler başlı başına bir araştırma konusu oluşturacak kadar çok sayıda ve değişik dilbilgisel ve anlamsal özelliklere sahip görünmektedir.

Deyimlerde yer alan sayıların bilinen aritmetik anlatımlarının arkasında çoğu kez kozmik anlamların gizli olduğunu gözlemledik. Bu sayıların bazıları Fransızca ve Türkçe deyimlerde ortak, bazıları ise sadece bir dilde görülmekte, söz konusu sayının yerini diğer dilde bir başka kozmik sayı almakta ya da bu sayı hiç geçmemektedir. Her iki dilde de, bir çok deyimde gösteren (sayı) ile gösterilen (anlam) arasında nedensel bir ilişki olduğu savunulabilir.

Karşılaştırmalı inceleme ayrıca bu deyimlerin yapısal, anlamsal özelliklerini ve diller arası benzerlik ve farklılıkların sınırlarının çizilmesine

olanak sağlamıştır. Bu çalışmadan elde ettiğimiz bulgular ve öğretim deneyimimizi birleştirerek, yabancı dil öğretiminde deyim seçimi için bazı kıstaslar belirledik: Kullanım sıklıkları, basitlik ve kolaylık, dilbilgisi kurallarına uygunluk gibi.

Son olarak, öğretim yaklaşımlarına ilişkin önerilerimiz ise, deyimlerin, öğrencilere bağlam (contexte) içinde sunulmaları ve grup çalışmasından yararlanılarak, karşılaştırma-çeviri yöntemi ile öğrenenlerin, öğrenime etkin katılımlarını sağlamak olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Aksoy, Ö.A. "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü". İstanbul: İnkılâp Kitabevi, (1989)
2. Rey, A. ve Chantreau, S. "Dictionnaire des Expressions et des Locutions", Paris: Les usuels du Robert, (1989)
3. Topçu, N. "Les Locutions Idiomatices Imagées dans l'enseignement du F.L.E. : analogies et divergences en français et en turc", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Paris: Université René Descartes (Paris V), (1994).
4. Galisson, R. "Des Mots pour Communiquer", Paris: CLE International, (1984).
5. Loffler-Laurien, L. Pinheiro-Lobato, M.T. "Pour une étude contrastive des lexies complexes : cas particulier des lexies à chiffres en français, portugais et finnois", Cahier de Lexicologie, 9: 60-86, (1979).
6. Chevalier, J. ve Gheerbrant, A. "Dictionnaire des Symboles", Paris: Ed. Robert Laffont S.A. et Ed. Jupiter, (1982).
7. Ifrah, Georges, "Histoire Universelle Des Chiffres", Paris: Ed. Robert Laffont, (1981).
8. İsimli, "Rakamların Evrensel Tarihi", Ankara: Tübitak, (1995).
9. Galisson, R. Les expressions imagées, coll. Pratique des Langues étrangères: Les mots mode d'emploi-livret d'auto-apprentissage, Paris: CLE International, (1984).
10. Papin, D. Y. Les Expressions Bibliques et Mythologiques, Paris: Edition Belin, (1989).
12. Özön, N. Büyük Dil Kılavuzu, İstanbul, Yapı ve Kredi Yayınları, (1995).
13. Saraç, T. Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük, Ank: Türk Dil Kurumu, (1976).
14. Türkçe Sözlük, Ank: Türk Dil Kurumu, (1988).
15. Robert, P. Le Nouveau Petit Robert, Paris: Le Robert, (1993)